Sifatli ta'lim-yorqin kelajak
ISSN: 3060-4761

TerDPI ILMIY XABARNOMASI
SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

www.xabarnoma.terdpi.uz

IJTIMOIY-GUMANITAR

UDK: 9.433
ORCID: 0009-0003-1309-2522

O‘ZBEKISTON TARIXINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR, TURKISTONDAGI SIYOSIY JARAYONLAR, TURKISTON MUXTORIYATI

Isaev Oybek Axmed o‘g‘li
Termiz davlat pedagogika instituti
Tarix kafedrasi mudiri. (PhD)., v.v.b., dotsent
E-mail: aisayev@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston tarixi fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ilg‘or interfaol metodlar, ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuv va zamonaviy texnologiyalar asosida dars jarayonlarini tashkil etish usullari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, o‘quv-uslubiy qo‘llanmada aks etgan “Turkistondagi siyosiy jarayonlar. Turkiston Muxtoriyati” mavzusi asosida tarixiy tafsilotlar va ta'lim jarayonida bu mavzuni samarali o‘qitish usullari yoritiladi. Maqolada O‘zbekiston tarixining milliy o‘zlikni anglash, yosh avlodga tarixiy ongni singdirishdagi roli tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, tarix, pedagog, texnologiya, interfaol metodlar, Turkiston, Muxtoriyat, Tarixiy ta'lim, Markaziy Osiyo, Mustabid, Milliy-demokratik, Jadidchilik.

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА, ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В ТУРКЕСТАНЕ, ТУРКЕСТАНСКОЙ АВТОНОМИИ

Абстрактный. В статье анализируется важность использования современных педагогических технологий в преподавании истории Узбекистана. В ходе исследования будут рассмотрены передовые интерактивные методы, инновационные подходы к образовательному процессу, а также методы организации учебного процесса на основе современных технологий. Также на основе темы «Политические процессы в Туркестане. Туркестанская автономия», отраженной в учебно-методическом пособии, будут освещены исторические подробности и методы эффективного преподавания данной темы в образовательном процессе. В статье анализируется роль истории Узбекистана в понимании национальной идентичности и формировании исторического сознания у молодого поколения.

Ключевые слова: Узбекистан, история, педагог, технология, интерактивные методы, Туркестан, автономия, историческое образование, Средняя Азия, мустабид, национал-демократический, джадидизм.

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN TEACHING THE HISTORY OF UZBEKISTAN, POLITICAL PROCESSES IN TURKESTAN, TURKESTAN AUTONOMY

Sifatli ta'lim-yorqin kelajak
ISSN: 3060-4761

TerDPI ILMIY XABARNOMASI
SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

www.xabarnoma.terdpi.uz

Abstract. This article analyzes the importance of using modern pedagogical technologies in teaching the history of Uzbekistan. The study examines advanced interactive methods, innovative approaches to the educational process, and methods of organizing lesson processes based on modern technologies. Also, based on the topic "Political processes in Turkestan. Turkestan Autonomy" reflected in the educational manual, historical details and methods of effective teaching of this topic in the educational process are highlighted. The article analyzes the role of the history of Uzbekistan in understanding national identity and instilling historical consciousness in the younger generation.

Keywords: Uzbekistan, history, teacher, technology, interactive methods, Turkestan, Autonomy, Historical education, Central Asia, Mustabid, National-democratic, Jadidism.

KIRISH. O'zbekiston tarixi fanining zamonaviy talqini va o'qitish metodikasi bugungi kunda pedagogik innovatsiyalar va yangi texnologiyalarga asoslangan holda rivojlanmoqda. Tarixiy ong va milliy o'zlikni anglash jarayoni yosh avlod tarbiyasida muhim o'rin tutadi. Xususan, Turkiston Muxtoriyati kabi tarixiy voqealarni chuqur o'rganish, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash va bugungi kunga ta'sirini tahlil qilish milliy taraqqiyot strategiyasining muhim jihatlaridan biridir.

Turkiston Muxtoriyati Markaziy Osiyoda milliy o'zlikni anglash jarayonining muhim bosqichlaridan biri bo'lib, 1917-yilda tashkil topdi. Bu harakat Fevral inqilobidan so'ng vujudga kelgan va Turkiston xalqlarining o'z taqdirini belgilashga bo'lgan intilishlarini ifodalagan (Cho'qay, 1997, 45-bet)[1]. Ushbu harakat Markaziy Osiyoning ijtimoiy, siyosiy va madaniy taraqqiyotida beqiyos rol o'ynadi. Muxtoriyatning tashkil etilishi xalqning o'z taqdirini o'zi belgilashga bo'lgan intilishining natijasi bo'lib, u jadidchilik harakati bilan uzviy bog'liq edi. Jadidlar o'z zamonasining ilg'or ziyolilari sifatida milliy taraqqiyot, ta'lim, adabiyot va siyosiy islohotlar orqali Turkiston xalqlarini mustaqillikka yo'naltirishga harakat qilganlar.

Turkiston Muxtoriyati qisqa vaqt faoliyat yuritgan bo'lsa-da, uning milliy o'zlikni anglash jarayonidagi o'rni beqiyosdir. Bu harakat o'zbek xalqining siyosiy faolligini oshirish va milliy mustaqillik g'oyalarini shakllantirishga xizmat qilgan (Mirziyoev, 2021, 98-bet)[2].

Mazkur maqolada Turkiston Muxtoriyatining tashkil topishi, uning siyosiy-ijtimoiy jihatlari va bolsheviklar tomonidan tugatilishi jarayoni ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tarixiy rekonstruksiya, hujjatli manbalar tahlili va taqqoslash metodlari qo'llanilgan bo'lib, milliy-demokratik harakatlarning ahamiyati hamda bugungi tarixiy ta'lim tizimida bu mavzuni o'qitish muammolari yoritiladi. Shuningdek, maqolada O'zbekiston tarixini o'qitishda zamonaviy texnologiyalar va interfaol metodlarni qo'llashning samaradorligi ham muhokama qilinadi.

Tarixiy jarayonlarni chuqur o'rganish, xususan, Turkiston Muxtoriyati kabi qisqa muddat faoliyat yuritgan, biroq xalqimizning milliy ongini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etgan harakatlarni ilmiy asosda tahlil qilish muhimdir. Ushbu maqola Turkiston Muxtoriyati fenomenini yangi ilmiy nuqtai nazardan ko'rib chiqishga, uning tarixiy merosini tahlil qilishga va ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llashga qaratilgan. Bundan tashqari, maqolada milliy o'zlikni shakllantirishda tarixiy xotiraning o'rni, tarixiy voqealarni o'qitishning dolzarb masalalari va hozirgi zamon yoshlarining tarixiy ongini mustahkamlash bo'yicha tavsiyalar ilgari suriladi.

USULLAR VA MANBALAR (MATERIALS AND METHODS). Ushbu tadqiqot Turkiston Muxtoriyati fenomenining tarixiy, siyosiy va ijtimoiy jihatlarini ilmiy asosda o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda turli xil ilmiy metodlardan foydalanildi. Asosiy

maqsad – Turkiston Muxtoriyatining shakllanishi, uning faoliyati va tugatilishi jarayonlarini aniq dalillarga asoslangan holda tahlil qilish va bu jarayonning bugungi tarixiy ta'lim tizimidagi ahamiyatini baholashdan iborat.

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

Tarixiy taqqoslash va rekonstruksiya metodi – Turkiston Muxtoriyati faoliyatini o'sha davrdagi boshqa milliy-demokratik harakatlar bilan taqqoslash orqali uning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash;

Hujjatli tahlil metodi – Turkiston Muxtoriyatiga oid davlat arxivlari, rasmiy hujjatlar, nutqlar va matbuot materiallarini o'rganish orqali harakatning rasmiy-huquqiy asoslarini yoritish;

Siyosiy tahlil metodi – Turkiston Muxtoriyatining siyosiy qarorlarini va uning turli kuchlar tomonidan baholanishini tahlil qilish;

Pedagogik metodlar – mazkur tarixiy voqeani ta'lim jarayonida qanday yoritish mumkinligi bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish;

Intervyu va tarixiy og'zaki manbalar – Turkiston Muxtoriyatining merosini o'rganish jarayonida tarixchilar va mutaxassislar bilan olib borilgan ilmiy suhbatlar.

Tadqiqotda foydalanilgan asosiy manbalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Davlat arxivlari hujjatlari – O'zbekiston Respublikasi Markaziy Davlat Arxivi va boshqa mintaqaviy arxivlardan Turkiston Muxtoriyatiga oid hujjatlar (O'zbekiston Respublikasi Davlat arxivi, fond 37, ish 189)[3];

Ilmiy adabiyotlar va darsliklar – Turkiston Muxtoriyati va jadidchilik harakati bo'yicha nashr etilgan akademik tadqiqotlar va darsliklar;

Asosiy tarixiy shaxslarning asarlari – Mustafo Cho'qay, Fitrat, Behbudiy kabi jadid yetakchilarining asarlari va maqolalari. Mustafo Cho'qay o'z xotiralarida Turkiston Muxtoriyatining tashkil etilish sabablari va uni tugatishga bo'lgan siyosiy bosim haqida batafsil bayon qilgan (Cho'qay, 1997, 89-bet)[1];

O'quv-uslubiy qo'llanmalar – O'zbekiston tarixini o'qitishda Turkiston Muxtoriyatini yoritish usullariga bag'ishlangan ilmiy-uslubiy materiallar;

Zamonaviy ilmiy maqolalar va konferensiya materiallari – mustaqil o'zbekistonlik va xalqaro tadqiqotchilarning Turkiston Muxtoriyati mavzusidagi ishlari.

Ushbu metodik yondashuvlar va manbalar asosida tadqiqot olib borilib, Turkiston Muxtoriyatining tarixiy jarayonlardagi o'rni, uning siyosiy va ijtimoiy ahamiyati hamda hozirgi zamon tarix ta'limida qanday o'qitilishi bo'yicha ilmiy xulosalar shakllantirildi.

NATIJALAR (RESULTS). Ushbu tadqiqot Turkiston Muxtoriyatining tashkil etilishi, faoliyati va tugatilishi jarayonlarini ilmiy asosda tahlil qilib, uning tarixiy va siyosiy ahamiyatini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot davomida quyidagi asosiy natijalarga erishildi:

– Turkiston Muxtoriyatining tashkil topishiga sabab bo'lgan omillar aniqlashtirildi. Xususan, Turkiston Muxtoriyati 1917-yil noyabr oyida e'lon qilindi. Uning tashkil topishiga bir necha muhim omillar sabab bo'ldi; Rossiya imperiyasining zaiflashishi va Fevral inqilobi – Mustabid podshohlik ag'darilishi natijasida Rossiya tarkibidagi turli millatlar o'z taqdirini belgilash imkoniyatiga ega bo'ldi; Mahalliy intellektual va jadidchilik harakatining kuchayishi – Mustafo Cho'qay, Mahmudxo'ja Behbudiy, Ubaydulla Xo'jayev kabi jadid yetakchilari Turkiston xalqining o'z hukumatiga ega bo'lishini qo'llab-quvvatladilar; Siyosiy va ijtimoiy mustaqillikka intilish – Turkiston xalqi iqtisodiy va siyosiy jihatdan o'z taqdirini mustaqil belgilashga intilgan.

–Turkiston Muxtoriyatining siyosiy va ijtimoiy faoliyati haqida natijalar tahlil qilinib quyidagilar aniqlashtirildi. Turkiston Muxtoriyati qisqa muddat davomida faoliyat yuritgan bo‘lsada, muhim demokratik islohotlarni amalga oshirishga harakat qildi. Boshqaruv tizimi haqida o‘rganilganda, parlament shaklidagi davlat tuzilishi shakllantirildi, bu esa demokratik boshqaruvga o‘tish yo‘lidagi muhim qadam bo‘ldi. Ta’lim islohotlari bo‘yicha, jadidchilik mafkurasi asosida zamonaviy maktablar ochilib, milliy ta’lim tizimi rivojlantirildi. Matbuot va so‘z erkinligi borasida, Turkiston Muxtoriyati matbuot erkinligini yo‘lga qo‘yib, milliy uyg‘onish g‘oyalarini targ‘ib qildi. Iqtisodiy siyosatda, Mahalliy tadbirkorlik va agrar islohotlar orqali iqtisodiy mustaqillikni ta’minlashga urinishlar amalga oshirildi.

–Bolsheviklarning qarshiligi va Muxtoriyatning tugatilishi borasida natijalar tahlil qilinib, Turkiston Muxtoriyatining mavjudligi uzoq davom etmadi. 1918-yil fevral oyida bolsheviklar Turkiston Muxtoriyatiga qarshi harbiy yurish boshladi. Qo‘qon shahridagi muxtoriyat markazi to‘liq vayron qilindi va minglab insonlar qurbon bo‘ldi (Alimova, 2000, 142-bet)[4]. Sovet hokimiyati Turkiston Muxtoriyatini "kontrrevolyutsion harakat" deb e’lon qilib, uning yetakchilarini yo‘q qildi (O‘zbekiston Respublikasi Davlat arxivi, fond 37, ish 201)[3]. Ushbu harakatning sabablari quyidagilardan iborat edi:

Bolsheviklar hokimiyatini mustahkamlash istagi – Sovet hukumati mustaqil milliy harakatlarning rivojlanishini o‘z hokimiyatiga tahdid sifatida ko‘rdi;

Harbiy kuchlar notengligi – Bolshevik qo‘shinlari Muxtoriyat kuchlaridan ancha ustun edi, natijada Muxtoriyat qisqa fursatda tor-mor etildi;

Siyosiy kelishmovchiliklar – Mahalliy aholi va bolsheviklar o‘rtasida hokimiyat bo‘lishi mumkin bo‘lgan kelishuv amalga oshmadi.

– Turkiston Muxtoriyatining tarixiy ahamiyati va merosi haqida o‘rganishlar natijasida tadqiqotimizda, garchi Turkiston Muxtoriyati qisqa umr ko‘rgan bo‘lsa ham, uning tarixiy ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

Milliy o‘zlikni anglash – Bu harakat o‘zbek xalqi va boshqa turkiy millatlar orasida milliy ong va mustaqillik ruhining kuchayishiga sabab bo‘ldi;

Mustaqillik uchun asos – 1991-yilda O‘zbekiston mustaqillikka erishganida, Turkiston Muxtoriyati merosi milliy davlat qurilishi g‘oyalariga asos bo‘ldi;

Ilmiy tadqiqot va ta’lim tizimidagi roli – Bugungi kunda Turkiston Muxtoriyati tarixi ilmiy tadqiqotlarda va ta’lim dasturlarida muhim mavzu sifatida o‘rganilmoqda.

MUHOKAMA (DISCUSSION). Turkiston Muxtoriyatining tashkil topishi, faoliyati va bolsheviklar tomonidan tugatilishi jarayonlarini tahlil qilish jarayonida ushbu harakatning tarixiy, siyosiy va madaniy ahamiyati ochib berildi. Mazkur bo‘limda Turkiston Muxtoriyatining o‘ziga xos xususiyatlari, uning milliy-demokratik harakatlar rivojlanishidagi o‘rni va bugungi tarixiy ta’lim jarayonida qanday aks etayotgani muhokama qilinadi.

Turkiston Muxtoriyatining milliy-demokratik harakat sifatidagi roli haqida aytiladigan bo‘lsa, Turkiston Muxtoriyati o‘z davrida milliy-demokratik harakatning eng muhim namoyonlaridan biri bo‘lib, uning tashkil etilishi Markaziy Osiyoda mustaqillik g‘oyalari rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatdi. Fevral inqilobi tufayli yuzaga kelgan siyosiy beqarorlikdan foydalanib, jadidlar va mahalliy yetakchilar o‘z taqdirini o‘zi belgilashga intilgan. Mazkur harakat o‘zida quyidagi asosiy jihatlarni mujassam etgan:

- Demokratik boshqaruv tizimini shakllantirishga urinish;
- Ta’lim va madaniyat sohasida jadidchilik g‘oyalarini keng yoyish;

- Milliy o‘z-o‘zini boshqarish tamoyillarini amalga oshirish.

Muxtoriyat qisqa vaqt ichida bu tamoyillarni amalga oshirishga harakat qilgan bo‘lsa-da, o‘sha davr sharoiti va bolsheviklarning qarshiligi tufayli o‘z maqsadlariga to‘liq erisholmadi. Shunga qaramay, ushbu harakat keyinchalik O‘zbekiston mustaqillik harakatlariga turtki bo‘ldi.

Bolsheviklarning qarshiligi va muxtoriyatning tugatilishi sabablarini keltirish muhokamaning asosiy qismlaridan biri hisoblanadi. Turkiston Muxtoriyatining yo‘q qilinishi bir qator siyosiy va strategik omillar bilan bog‘liq edi. Bolsheviklar bu harakatni o‘z hokimiyatiga tahdid deb bilib, unga qarshi kuch ishlatishga qaror qildilar. Quyidagi omillar muxtoriyatning qisqa umr ko‘rishiga sabab bo‘ldi:

Harbiy kuchlar nisbati – Turkiston Muxtoriyati o‘z armiyasiga ega bo‘lishga uringan bo‘lsa-da, bolsheviklarning ancha kuchli va yaxshi qurollangan qo‘shinlariga bardosh bera olmadi. *Siyosiy strategiyaning zaifligi* – Muxtoriyat rahbarlari xalq qo‘llab-quvvatlashiga tayanib, siyosiy jihatdan kuchli asosga ega bo‘lishga intilgan, biroq tashqi kuchlar bilan yetarlicha diplomatik aloqalar o‘rnata olmagan. *Etnik va ijtimoiy bo‘linishlar* – Turkiston mintaqasida turli etnik guruhlarning bo‘lishi ham muxtoriyatning yagona kuch sifatida shakllanishiga to‘sqinlik qildi. *Bolsheviklarning markazlashgan siyosati* – Sovet Rossiyasi milliy harakatlarga nisbatan keskin repressiv siyosat olib borgan va Markaziy Osiyoda mustaqil hukumatlarga yo‘l qo‘ymaslikka intilgan.

XULOSA. Ushbu tadqiqot Turkiston Muxtoriyatining tashkil topishi, faoliyati va bolsheviklar tomonidan tugatilishi jarayonlarini tahlil qilib, uning tarixiy, siyosiy va madaniy ahamiyatini ochib berishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Turkiston Muxtoriyati Markaziy Osiyoda milliy o‘zlikni anglash va mustaqillik sari tashlangan eng muhim qadamlardan biri bo‘lib, uning faoliyati XX asr boshidagi milliy-demokratik harakatlarning rivojlanishiga kuchli ta’sir ko‘rsatgan. Turkiston Muxtoriyatining tashkil etilishi o‘z zamonasining murakkab siyosiy jarayonlari, jadidchilik harakatining intilishlari va Rossiya imperiyasining zaiflashishi bilan bog‘liq bo‘lsa-da, uning tez fursatda tugatilishi milliy ozodlik harakatlari oldida turgan real siyosiy to‘siqlarni ko‘rsatib berdi. Bolsheviklarning keskin qarshiligi va harbiy ustunligi natijasida Muxtoriyat qisqa vaqt ichida tor-mor etilgan bo‘lsada, uning mafkuraviy va tarixiy merosi keyingi milliy harakatlar uchun ilhom manbai bo‘ldi. Turkiston Muxtoriyati qisqa faoliyat yuritgan bo‘lishiga qaramay, uning ta’lim, matbuot va siyosiy islohotlar sohasida amalga oshirgan ishlari o‘z davri uchun ilg‘or g‘oyalarni o‘z ichiga olgan edi. Ushbu harakat tarixiy tajriba sifatida bugungi O‘zbekiston mustaqilligining g‘oyaviy ildizlarini tashkil etadi. Muxtoriyat rahbarlari tomonidan ilgari surilgan siyosiy mustaqillik, milliy o‘zlikni anglash, ta’limni rivojlantirish va demokratik boshqaruv tamoyillari bugungi kunning dolzarb masalalari sifatida hamon o‘z ahamiyatini saqlab kelmoqda. Shuningdek, mazkur tadqiqot Turkiston Muxtoriyati mavzusini ta’lim tizimida yanada chuqurroq o‘rganish zarurligini ko‘rsatdi. Uni maktab va oliy ta’lim darsliklarida keng yoritish, tarixiy hujjatlar asosida ilmiy tadqiqotlar olib borish va yosh avlodga milliy o‘zlikni anglashda tarixiy xotirani singdirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Cho‘qay M. (1997). Turkiston Muxtoriyati. Toshkent: Sharq.
2. Mirziyoev Sh.M. (2021). Yangi O‘zbekiston strategiyasi. Toshkent: O‘zbekiston.
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat arxivi (fond 37, ish 189).
4. Alimova D. (2000). O‘zbekiston tarixi (1917-1991 yillar). Toshkent: Fan.